

บทที่ 5

บทสรุป

การศึกษาเรื่องนโยบายของรัสเซียต่อจีนในยุคสมัยของประธานาธิบดีบิล คลินตัน (ค.ศ.1992-2000) ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นการศึกษาโดยใช้รัสเซียเป็นศูนย์กลาง เพื่อชี้ให้เห็นว่าการที่รัสเซียได้ปรับนโยบายต่อจีนไปในทิศทางที่สร้างสรรค์ยิ่งขึ้นอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อนในประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างทั้งสองนั้น มีสาเหตุมาจากปัจจัยด้านใด ความสัมพันธ์ระหว่างทั้งสองเป็นพัฒนาการที่น่าติดตาม เพราะทั้งรัสเซียและจีนต่างก็เป็นประเทศเพื่อนบ้านที่มีพรมแดนติดกัน อีกทั้งในอดีตเคยเป็นสหายทางอุดมการณ์ที่ใกล้ชิด และความเป็นมหาอำนาจทำให้ปฏิสัมพันธ์ระหว่างสองประเทศมีผลกระทบต่อเสถียรภาพของโลก

การศึกษาเริ่มจากนโยบายของรัสเซียต่อจีนในช่วงระยะเวลาตั้งแต่ปลายทศวรรษ 1950 จนถึงการล่มสลายของสหภาพโซเวียต (ค.ศ.1991) ที่การดำเนินนโยบายจากฝ่ายรัสเซีย ปรากฏให้เห็นในเชิงความขัดแย้งเป็นส่วนใหญ่ แม้ว่าทั้งสองจะเคยเป็น 'สหาย' ทางอุดมการณ์ที่มีความใกล้ชิดกันในช่วงแรกของสงครามเย็นหรือในช่วงต้นทศวรรษที่ 1950 ก็ตาม สาเหตุของความขัดแย้งเกิดจากผลประโยชน์ที่ขัดกัน ได้แก่ การขัดแย้งกันเรื่องพรมแดน การแข่งขันกันเข้าไปมีอิทธิพลในโลกที่สาม และการเป็นผู้นำค่ายคอมมิวนิสต์

แม้ว่าในสมัยที่กอร์บาซอฟเข้าดำรงตำแหน่งเลขาธิการพรรคคอมมิวนิสต์โซเวียตเมื่อวันที่ 11 มีนาคม ค.ศ.1985 และได้ดำเนินนโยบาย เปิด-ปรับ สร้างสภาพแวดล้อมภายนอกให้เอื้อต่อการพัฒนาในประเทศ เพื่อให้ปัญหาเศรษฐกิจที่ตกต่ำที่เป็นอุปสรรคในการพัฒนาประเทศได้ฟื้นตัวขึ้น จึงปรับนโยบายต่างประเทศเสียใหม่ โดยหันมามีความสัมพันธ์อันดีกับประเทศต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศมหาอำนาจ อย่างเช่น 'จีน' ซึ่งสหภาพโซเวียตได้ให้ความสนใจเป็นอย่างมาก เพราะการคืนดีกับจีนนั้นย่อมทำให้สหภาพโซเวียตลดภาระงบประมาณด้านทหารบริเวณชายแดนได้เป็นจำนวนมาก อีกทั้งยังเป็นการสร้างสภาพแวดล้อมภายนอกให้เอื้อต่อการพัฒนาเศรษฐกิจอีกด้วย ฝ่ายจีนก็ให้การตอบสนองเป็นอย่างดีโดยหันมาใกล้ชิดกับรัสเซีย เพราะต้องการพัฒนาประเทศให้มีความทันสมัยตามโครงการสี่ทันสมัยของเติ้ง เสี่ยวผิง

ความสัมพันธ์ได้ก้าวหน้าขึ้นเมื่อสหภาพโซเวียตดำเนินความพยายามในการแก้ไขอุปสรรค 3 ประการอย่างจริงจัง ภายหลังจากที่กอร์บาซอฟได้กล่าวสุนทรพจน์ที่เวลาติวาสตอกสหภาพโซเวียตก็ได้แสดงท่าทีที่ยืดหยุ่นในการแก้ไขอุปสรรค 2 ประการ คือ การประกาศลดอาหารออกจากอู่ฟกานิสถานภายในระยะเวลา 9 เดือน และลดอาหารจำนวนหนึ่งออกจากมองโกเลียในปีค.ศ.1987 พร้อมทั้งแสดงความจริงใจที่จะเจรจากับจีนเพื่อลดกำลังทหารตามแนวชายแดนจนในที่สุดอุปสรรคประการสุดท้ายคือ การผลักดันให้เวียดนามลดอาหารออกจากกัมพูชาก็ได้รับการแก้ไข ความสัมพันธ์ระหว่างทั้งสองจึงเริ่มเข้าสู่ภาวะปกติ

เมื่อสงครามเย็นสิ้นสุดลง สหภาพโซเวียตล่มสลายพร้อมกับอุดมการณ์คอมมิวนิสต์ ความสัมพันธ์ระหว่างรัสเซียกับจีนกลับมีพัฒนาการที่โดดเด่นมากกว่าในอดีตที่ผ่านมา สาเหตุสำคัญที่มีส่วนผลักดันให้รัสเซียกับจีนผูกมิตรกันอย่างรวดเร็วนั้น สืบเนื่องมาจากความผูกพันของประเทศทั้งสองในประวัติศาสตร์ก่อนการสถาปนาสาธารณรัฐประชาชนจีน ที่สหภาพโซเวียตได้ให้ความช่วยเหลือจีน โดยได้ส่งผู้แทนขององค์การคอมมิวนิสต์สากลหรือโคมิเทอรัน (Comintern) เดินทางเข้าไปในจีนเพื่อจัดตั้งพรรคคอมมิวนิสต์จีนขึ้น และผู้นำของพรรคคอมมิวนิสต์จีนส่วนใหญ่ก็ได้รับการฝึกฝนจากสหภาพโซเวียต ดังนั้นสหภาพโซเวียตจึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้การปฏิวัติพรรคคอมมิวนิสต์จีนประสบความสำเร็จในปีค.ศ.1949 นอกจากนี้ เมื่อพรรคคอมมิวนิสต์จีนขึ้นสู่อำนาจในการปกครองประเทศจีน สหภาพโซเวียตก็เป็นประเทศแรกในโลกที่ให้การรับรองจีน

เมื่อได้มีการมอบอำนาจให้สหพันธ์รัฐรัสเซียสืบทอดแทนสหภาพโซเวียต บอริส เยลต์ซิน ก็ได้รับเลือกตั้งให้ดำรงตำแหน่งเป็นประธานาธิบดีคนแรกของรัสเซีย เยลต์ซินได้ดำเนินนโยบายที่สานต่อจากกอร์บาซอฟในการพยายามปรับความสัมพันธ์กับจีน แม้ว่าจะไม่โดดเด่นมากนักในช่วง 2 ปีแรก เนื่องจากนโยบายของรัสเซียเน้นให้ความสำคัญกับตะวันตกเป็นอันดับแรก โดยเป็นความสัมพันธ์แบบร่วมมือ แทนความสัมพันธ์ในรูปแบบการเผชิญหน้าแบบเดิม ต่อมารัสเซียเริ่มตระหนักว่าไม่อาจพึ่งพาประเทศตะวันตก รวมทั้งสหรัฐอเมริกาได้อีกต่อไป เพราะชนชั้นนำในรัสเซียบางกลุ่มหวาดระแวงว่าประเทศตะวันตกต้องการให้รัสเซียอ่อนแอ โดดเดี่ยว ดังนั้นจึงเริ่มหันมาสร้างมิตรในประเทศในเอเชีย รวมทั้งจีน ทำให้เห็นได้ว่านโยบายของรัสเซียต่อจีนนั้นมีพัฒนาการที่ดีขึ้นจนเห็นเป็นรูปธรรม ทั้งในระดับทวิภาคีและพหุภาคี เช่น การพบปะกันระหว่างผู้นำระดับสูงของทั้งสองฝ่ายเป็นประจำทุกปี การประกาศถึงความเป็นหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ร่วมกันในปีค.ศ.1996 การมีโครงการร่วมกันในการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจตามแนวพรมแดนรัสเซีย-จีน การจัดตั้งกลุ่ม'เซียงไฮ้ 5 ประเทศ' เป็นต้น

จากการศึกษาทั้งหมด ผู้เขียนสามารถสรุปได้ว่า ผลประโยชน์เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้รัสเซียหันมาดำเนินนโยบายต่อจีนในทิศทางที่สร้างสรรค์ยิ่งขึ้น เพราะเห็นได้ชัดว่า แม้ว่าทั้งสองฝ่ายจะมีอุดมการณ์ทางการเมืองที่ต่างกัน คือ จีนยังคงยึดมั่นในระบบการปกครองแบบเป็นคอมมิวนิสต์ ที่มีการรวมศูนย์อำนาจอยู่ที่พรรคคอมมิวนิสต์จีน ส่วนรัสเซียมีระบบการปกครองแบบประชาธิปไตย ความสัมพันธ์กลับพัฒนาที่ขึ้นมากกว่าที่ทั้งสองมีอุดมการณ์เดียวกัน ดังนั้นข้ออ้างที่ว่าอุดมการณ์ที่แตกต่างกันในอดีตเป็นเหตุผลหลักที่ทำให้เกิดความขัดแย้งกันนั้น ไม่อาจจะนำมาใช้กับกรณีความสัมพันธ์รัสเซีย-จีนได้ เพราะกรณีนี้ผลประโยชน์มาก่อนอุดมการณ์

ดังนั้นผลการพิสูจน์จึงสอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้คือ 'ผลประโยชน์มิใช่อุดมการณ์ที่เป็นเครื่องกำหนดให้รัสเซียดำเนินนโยบายที่ใกล้ชิดกับจีน' และสอดคล้องกับแนวคิดสังคมนิยม ที่ได้วางไว้เป็นแนวทางตั้งแต่เริ่มต้นศึกษาเพื่อนำมาตอบประเด็นปัญหา และกำหนดขอบเขตของการศึกษาในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

นอกจากนี้สิ่งที่ค้นพบเพิ่มเติมนอกเหนือจากสมมติฐานที่ตั้งไว้ คือ ปัจจัยจากการดำเนินนโยบายของฝ่ายจีน ที่ได้ให้ความสนใจในการพัฒนาความสัมพันธ์กับรัสเซีย อันส่งผลให้การดำเนินนโยบายของรัสเซียต่อจีนเป็นไปอย่างราบรื่น

สำหรับแนวโน้มนโยบายของรัสเซียต่อจีนในอนาคตนั้น จากการวิเคราะห์นโยบายในช่วงระยะเวลา 9 ปีที่ผ่านมา ทำให้สามารถคาดการณ์ได้ว่า รัสเซียจะยังคงดำเนินนโยบายที่สร้างสรรค์กับจีนต่อไปและน่าจะยกระดับความสัมพันธ์เพิ่มมากขึ้น ทั้งนี้เพราะนโยบายของรัสเซียเองที่ต้องการมีความสัมพันธ์อันดีกับนานาประเทศโดยสร้างสภาพแวดล้อมทางการเมืองระหว่างประเทศให้เกิดสันติภาพ เพื่อให้การพัฒนาภายในเป็นไปโดยราบรื่น ประกอบกับระบบระหว่างประเทศในปัจจุบันที่ต้องอาศัยการพึ่งพาซึ่งกันและกัน รัสเซียจึงต้องหันมามีความสัมพันธ์อันดีกับประเทศต่าง ๆ โดยเฉพาะมหาอำนาจใหม่อย่างเช่น 'จีน' ในขณะเดียวกัน นโยบายจากรัสเซียก็น่าที่จะได้รับการตอบสนองที่ดีจากจีน เพราะรัสเซียยังคงมีศักยภาพทางอำนาจที่ประเทศต่าง ๆ รวมทั้งจีนไม่อาจมองข้ามไปได้ คือ การเป็นประเทศที่มีที่ตั้งทางยุทธศาสตร์ที่มีความสำคัญ การมีบทบาทถือสิทธิยับยั้ง (veto) ในคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติ และการที่ยังคงเป็นชาติมหาอำนาจทางนิวเคลียร์

สิ่งที่บ่งชี้ความสัมพันธ์ที่ดีในอนาคต คือในวันที่ 16 กรกฎาคม ค.ศ.2001 วลาดิเมียร์ ปูติน ประธานาธิบดีคนปัจจุบันของรัสเซีย (เข้าสู่ตำแหน่งวาระแรกเมื่อปีค.ศ.2000) ได้ให้ความ

สนใจจีนโดยร่วมมือกับประธานาธิบดี เจียงเจ๋อหมินของจีน ลงนามในสนธิสัญญาการเป็นเพื่อนบ้านที่ดีต่อกัน มิตรภาพและความร่วมมือ (Good Neighborliness Friendship and Cooperation) ณ กรุงมอสโก สนธิสัญญาฉบับนี้มีความสำคัญมากเพราะถือได้ว่าเป็นความสัมพันธ์รูปแบบใหม่ในศตวรรษที่ 21 ที่ตั้งอยู่บนหลักการว่าด้วยการไม่เผชิญหน้ากันและไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด (non-alignment) ทั้งสองประกาศร่วมกันว่า “จะเป็นเพื่อนที่ดีต่อกันตลอดไปและจะไม่กลายเป็นศัตรูในอนาคต” สนธิสัญญาฉบับนี้ได้ย้ำว่า ทั้งสองมิได้เป็นพันธมิตรทางทหาร และมิได้มีวัตถุประสงค์ในการต่อต้านประเทศที่สาม สนธิสัญญาฉบับนี้พัฒนามาจากสมัยของประธานาธิบดีกอร์บาเชฟในการพัฒนาความสัมพันธ์โซเวียต-จีนระยะแรก และได้ดำเนินต่อเนื่องมาถึงยุคสมัยของเยลทซินจนกระทั่งในปัจจุบัน นับว่าเป็นสนธิสัญญาฉบับแรกนับจากสนธิสัญญาการเป็นพันธมิตรในปี.ศ.1950 เนื้อหาสาระของสัญญานั้นครอบคลุมหลายด้าน สามารถจำแนกได้เป็น 4 ประเภท คือ

1) หลักการโดยทั่วไป (basic principle) หมายถึง ความเท่าเทียมกันทางการเมือง การมีผลประโยชน์ต่างตอบแทนทางเศรษฐกิจ การไว้วางใจกันและกัน การปรึกษาหารือกันในประเทศต่าง ๆ และการไม่มีเป้าหมายคุกคามรัฐที่สามหรือสร้างค่าย ในหลักการทั่วไปนี้มีอยู่ 2 ประการที่มีความสำคัญคือ การไม่ตั้งเป้าหมายนิวเคลียร์สู้กันและกัน และการยอมรับในนโยบายจีนเดียว

2) ประเด็นเรื่องพรมแดน ในสนธิสัญญาได้กำหนดเส้นแบ่งเขตแดนไว้ชัดเจน (ยกเว้นบริเวณเกาะสองเกาะบริเวณเฮยหลงเจียงกับแม่น้ำอามูร์) ย้ำให้เคารพกฎหมายระหว่างประเทศ และระบุให้สร้างความมั่นใจระหว่างกันโดยลดกำลังทหารตามแนวชายแดน

3) ประเด็นความมั่นคง ในสนธิสัญญาได้ระบุไว้ว่าให้ละเว้นการพัฒนาและร่วมมือกับประเทศอื่นใดในนโยบายต่างประเทศและนโยบายความมั่นคงที่จะเป็นภัยอันตรายต่อผลประโยชน์ของกันและกัน โดยเฉพาะทั้งสองจะไม่เข้าร่วมเป็นพันธมิตรกับรัฐอื่นใดหากความร่วมมือนั้นเป็นการทำลายอำนาจอธิปไตย ความมั่นคงและเขตแดนต่อกัน และหากรัฐใดรัฐหนึ่งเผชิญกับภัยคุกคาม ทั้งสองจะต้องร่วมมือกันขจัดภัยคุกคามนั้นให้หมดสิ้น

4) ด้านความร่วมมือทั่วไป ให้มีการติดต่อกันในทุกระดับ เคารพกฎหมายระหว่างประเทศเพื่อสันติภาพและเสถียรภาพ เข้าร่วมในยุทธศาสตร์เพื่อความสมดุลของโลกและเสถียรภาพ (ต่อต้านระบบป้องกันขีปนาวุธของสหรัฐอเมริกา) และให้มีการควบคุมอาวุธ ร่วมมือในระดับพหุภาคี สร้างเสถียรภาพให้แก่ภูมิภาค เผยแพร่ความร่วมมือและแลกเปลี่ยนในระดับเศรษฐกิจ วิทยาศาสตร์ การทหารเทคโนโลยี สิทธิมนุษยชน รวมถึงการป้องกันปัญหาสิ่งแวดล้อม

การทำลายขบวนการก่อการร้าย ขบวนการแบ่งแยกดินแดน และอาชญากรรมข้ามชาติทั้งในระดับ ทวิภาคีและพหุภาคี

นอกจากนี้ทั้งสองยังกล่าวร่วมกันว่า สนธิสัญญาฉบับนี้จะไม่เป็นความร่วมมือแบบ พันธมิตรดังเช่นในสนธิสัญญาฉบับปีค.ศ. 1950 ที่สิ้นสุดลงในปีค.ศ. 1980 สนธิสัญญานี้จะเป็นการ ยกระดับความเป็นมิตรระหว่างรัสเซียกับจีน ทั้งสองยังได้กล่าวภายหลังการลงนามว่า "นี่คือ เหตุการณ์สำคัญในประวัติศาสตร์สำหรับความสัมพันธ์ที่พัฒนาขึ้นในรูปแบบใหม่ระหว่างรัสเซีย กับจีน" และทั้งสองประเทศยืนยันสนับสนุนระบบโลกที่ประกอบไปด้วยหลายขั้วอำนาจที่นำโดย สหประชาชาติมิใช่สหรัฐอเมริกา

ท้ายสุด จากการศึกษานโยบายของรัสเซียต่อจีนไม่ว่าจะเป็นในยุคสมัยใดก็ตาม จะ ตั้งมั่นอยู่บนพื้นฐานของ 'ผลประโยชน์' ที่เป็นแรงจูงใจสำคัญในการเลือกแนวทางในการดำเนิน นโยบาย ตราบใดก็ตามที่ผลประโยชน์ยังคงดำรงอยู่ ความสัมพันธ์รัสเซีย-จีนก็ยังคงปรากฏให้ เห็นในลักษณะที่สร้างสรรค์ มีความร่วมมือหลายด้าน ไม่แตกต่างจากช่วงสมัยของประธานาธิบดี บอริส เยลต์ซิน ที่นำมาศึกษาในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ แต่เมื่อใดที่ผลประโยชน์เกิดขัดแย้งกันหรือ สวนทางกัน เมื่อนั้นพฤติกรรมทางการเมืองของทั้งสองฝ่ายก็จะผกผัน กลับกลายเป็นความสัมพันธ์ ที่เย็นชา แฝงไปด้วยความตึงเครียด และอาจเกิดปัญหาต่าง ๆ ที่ส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ใน อนาคต

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย